

Amasya tarihi kent merkezi açık mekanlarının kullanım analizi

Yasin Çağatay SEÇKİN*, Handan DÜLGER TÜRKÖĞLU

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 34437, Taşkışla, Taksim, İstanbul

Özet

Amasya Anadolu'nun en önemli tarihi kentlerinden birisidir. Bu çalışmanın amacı Amasya tarihi kent merkezindeki açık mekanların geçmişten bugüne ulaşırken nasıl bir değişim geçirdiği, bu değişimden ne kadar etkilendiği ve bugün nasıl kullanıldığının araştırılması ve bu araştırma sonucunda, 21. yüzyıl kentlilerinin değişen ihtiyaç ve beklentileri ile tarihi kentlere gösterilmesi gereken hassasiyet arasındaki dengenin sağlanmasına yardımcı olacak değerlendirmelerin gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda, Amasya kent merkezinde dört farklı fonksiyon alanında seçilen kentsel açık mekanlar belirlenen amaç doğrultusunda anket, gözlem ve mekansal izin olmak üzere üç farklı yöntemle analiz edilmiştir. Bu makalede, gözlem ve mekansal izin yoluyla elde edilen verilerin sonuçları karşılaştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, kentsel açık mekanlar, gözlem, mekansal izin.

The analysis of usage of the open spaces in the historical city center of Amasya

Abstract

Amasya is one of the important historic cities of Anatolia. Amasya, the existence of which has been strongly felt in Anatolia since the periods before Christ, was sometimes chosen as the capital city, sometimes served as a powerful metropolitan and a province for the princes. Its last and the most important mission was the fact that it was the city where Amasya Circular which ignited the independence war was declared. The objective of this study is to research how the open spaces in Amasya historic city center are changed from the past until today, how much they are affected by this change and how they are used today and to realize the assessments that will help in providing the balance between the needs and expectations of the urban people of the 21st century and the sensitivity that needs to be shown to the historic cities. In this concept, Yesilirmak Bank Promenade, Yavuz Selim City Square, Bayezid Complex Courtyard and Hatuniye Neighbourhood have been selected in order to determine the perception of the urban people of the change in the open spaces, their expectations for the common areas and the way they use these areas. The urban open spaces selected in four different function areas of Amasya city centre have been analysed in three different method: surveys, observations and space syntax. In this article, the mathematical data which have been obtained through computerised space syntax method compared with the perceptual and behavioural data obtained through observations.

Keywords: Amasya, urban open spaces, observation, space syntax..

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Yasin Çağatay SEÇKİN. cagatays@istanbul.edu.tr; Tel: (212) 226 11 00 dahili: 25386. Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde tamamlanmış olan "Tarihi kentlerdeki açık mekanların değişen kullanımının analizi: Amasya örneği" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale metni 26.11.2004 tarihinde dergiye ulaşmış, 28.01.2005 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 31.12.2006 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

Giriş

Başlangıcı MÖ 5500 yıllarına kadar giden uzun bir süreçte, geçmişi geleceğe taşıyan kültür varlıklarını barındıran, tarihinde Ferhat ile Şirin gibi efsanelerin yer aldığı, Lokman Hekim, Mihri Hatun, Strabon gibi sayısız ünlünün yetiştiği Amasya tarihin, bilimin, tüm kültür ve sanat değerlerinin bir arada bulunabileceği az sayıdaki kentlerden birisidir. Bugünkü mevcut bilgiler Amasya'nın Kalkolitik Çağ (MÖ 5500 – 3000)'dan itibaren bir yerleşim merkezi olduğunu ortaya koymaktadır (Doğanbaş, 1996). Amasya özellikle MÖ 3. yüzyılda Pontos hakimiyeti altına girmesiyle başlayan ve bugünlere kadar devam eden uzun bir değişim süreci yaşamıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Amasya'da yerleşim hiyerarşisi açısından değişim

Tarihsel Dönem	Yerleşim Statüsü
MÖ 3.yy – MÖ 2.yy	Pontos Krallığı Başkenti
MÖ 2.yy – MÖ 1.yy	Roma – Pontus Galaticus Eyalet Mrk.
MÖ 1.yy – MS 4.yy	Roma – Provincia Galatia Eyaleti Kenti
MS 4.yy – MS 11.yy	Bizans – Armeniakan Teması Kenti
MS 11.yy – MS 14.yy	Erken Dönem Türk Kenti
1392 – 1518	Osmanlı – Rumiye-i Sugra Eyaleti Mrk.
1518 – 1538	Sancak Merkezi
1538 – 1553	Vilayet Merkezi
1553 – 1924	Sancak Merkezi
1924 – 2004	İl Merkezi

Özellikle son 50 yıllık süreç içerisinde Amasya'nın kentsel açık mekanlarında, başta politik ve sosyo-kültürel faktörlerden kaynaklanan önemli değişimler gerçekleşmiştir. Cumhuriyet'in ilk 25 yılı yeni yönetim biçimine adaptasyon ve doğal felaketlerin yaralarının sarılmasıyla geçmiş; 1950'lerden itibaren ise kentleşmeye bağlı olarak hızlı bir değişim sürecine girilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Amasya'dan 20. yy ilk çeyreğine ait bir görünüş (Hasan Varış Arşivi)

Cumhuriyet sonrası dönemde Amasya kent merkezindeki dört ortak kullanım alanının farklı özellikleri ile ön plana çıktıkları görülmektedir. Sultan II. Bayezid Külliyesi, ilkçağlardan itibaren dini amaçlı bir toplanma mekanı olarak kullanılmaya başlamış, yalnız 15. ile 18. yüzyıl arasında siyasi bir görev üstlenmesinin dışında, uzun yıllar boyunca kavramsal açıdan değişikliğe uğramadan bir takım biçimsel değişikliklerle bugüne ulaşmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. II. Bayezid Külliyesi avlusundan bir görünüş

Yavuz Selim Meydanı Helkis köprüsü karşısındaki konumuyla ilkçağlardan itibaren önemli bir toplanma alanı olduğuna dair önemli ipuçları taşımaktadır. Osmanlılar döneminde ticari ve idari merkez arasında sıkışmış bir konut dokusuna ev sahipliği yaptığı bilinen bu alanın, özellikle Türklerden önceki dönemlerde kale kentin dışarı açılma noktalarından biri olduğu bilinmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Yavuz Selim Meydanı ve karşısında idari merkez

Cumhuriyet idaresi tarafından kentin resmi tören ve toplanma alanı olarak seçilmesinde de tarihi sürekliliğin dikkate alındığı ve Tanzimat'tan itibaren kentin idari merkezi olan bölgenin tam karşısında planlandığı dikkati çekmektedir.

Hatuniye Mahallesi (*İçeri Şehir*) gerek kale kent dönemlerinde, gerekse daha sonraki dönemlerde özellikle sahip olduğu topoğrafik özellikleri ve peyzaj değerleri nedeniyle, prestijli bir konut alanı olarak tercih edilmiştir (Şekil 4). Yalıboyu Sahil Promenatı ise diğerlerinden farklı olarak yüzyılın getirdiği gereksinimlere paralel bir biçimde, rekreasyon amaçlı planlanmış yeni bir kentsel açık mekandır (Şekil 5).

Şekil 4. Hatuniye Mahallesi'ne promenattan bir bakış

Şekil 5. Yalıboyu Sahil Promenatı

Kentsel mekanların değişim süreci

Seçilen dört kentsel açık mekanda ve kentin genel dokusunda gerçekleştirilen fiziksel değişim analizleri sonucunda bir takım ekonomik, siyasi, teknolojik, sosyal ve kültürel değişimlere bağlı olarak, kentsel açık mekanların kullanım amaç ve biçimlerinde farklılaşmaların yaşandığı belirlenmiştir.

Din ve ticaret her zaman önemli bir toplanma mekanı işlevi özelliği taşımış; ekonominin zayıf olduğu ya da siyasi baskının kuvvetli hissedildiği dönemlerde dini toplanma mekanları ön plana çıkarken, ekonominin güçlendiği dönemlerde ticari toplanma mekanları önem kazanmıştır.

Nitekim, tüm bu değişimler özellikle kentsel açık mekanlar arası hiyerarşi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur.

Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul hükümetinin güçlü olduğu ve ardından ekonominin zayıfladığı dönemlerde külliye en önemli toplanma mekanı ve dini merkez özelliğini taşımıştır. Kentlerin ekonomileriyle ayakta kalmaya çalıştığı 18. yüzyılda ise ağırlık ticari merkeze, Bedesten ve çevresine doğru kaymış; 19. yüzyıldaki Tanzimat'la hareketlenen siyasi gelişmelere bağlı olarak da, kentin kuzeydoğusunda idari merkez gelişmiş ve önem kazanmıştır. Cumhuriyet döneminde de bu süreç devam etmiş, Cumhuriyet döneminin planlı ilk kentsel açık mekanı bu merkezin ve hükümet köprüsünün karşısında inşa edilmiştir. Yetmişli yıllardan başlayarak, kentsel planlama ve koruma ile ilgili yaklaşımlar farklılaştıkça, tarihi dokular ve çevrelerindeki açık alanlar önem kazanmış; yıllardır unutulmuş Hatuniye Mahallesi kentin en prestijli mekanı haline gelmiştir. Kent tarihinin işlev kazandırılarak korunma çabaları sonucu güçlenen turizm olgusu ve toplumsal talep karşısında kentte kurulan yüksek eğitim kurumları Amasya kent nüfusunun yapısını ve dağılımını değiştirmiş, açık alanlar konusunda yeni talepleri doğurmuştur. Sonunda, 21. yüzyıl başında hizmete giren promenat tarihi kentlerdeki açık mekanlara yaklaşım açısından diğerlerinden farklı bir örnek olarak belirlemiştir.

Ulaşım teknolojilerinin gelişimi ve ulaşım aksındaki değişimler de, kentsel açık mekanların kullanımını etkilemiştir. Kente 20. yüzyılın ilk çeyreğinin sonunda ulaşan demiryolu istasyon çevresinin belli bir dönem canlanmasına neden olsa da, bu durum uzun süreli olmamıştır.

Bu çevrede tercih edilen bir toplanma mekânının oluşmaması, demiryolunun yolcu taşımacılığından daha çok mal taşımacılığı amacıyla kullanılıyor olması ve kente çok geç bir dönemde, giderek otomobilin ön plana çıktığı bir dönemde gelmesi gibi nedenlerle açıklanabilmektedir.

Kent içinde Cumhuriyet dönemi sonrası tarihi kent dokusu ölçeğine göre oldukça geniş boyutlarda planlanan Ziya Paşa Bulvarı ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi oluşturdukları kuvvetli aks üzerindeki kentsel açık mekanların kullanımına olumlu katkılarda bulunmuşlardır (Şekil 6).

Şekil 6. Yangın Yeri'nde Ziya Paşa Bulvarı ve Yalıboyu Sahil Promenatı

Örneğin, 20. yüzyıl başında yaşanan yangın sonrası kullanım oranlarında azalma görülen II. Bayezid Külliyesi Ziya Paşa Bulvarı'nın yapımını takiben tekrardan yoğun kullanılmaya başlamıştır. Burada değinilmesi gereken bir diğer nokta da Amasya'nın yaşadığı yangın, deprem, taşkın gibi felaketlerin kent doku ve açık alanlar üzerindeki etkisidir. Genel olarak kent dokusuna zarar veren bu felaketler bazen de teknolojiye bağlı yeni yapılanmalar için kolaylıklar sağlamıştır.

1915 yangını tarihi çekirdekteki önemli bir dokunun kaybolmasına neden olmuş; fakat bu doku kaybı sosyo-ekonomik yapının talep ettiği yeni ulaşım akslarının planlanmasını kolaylaştırmıştır. Ziya Paşa Bulvarı yangının oluşturduğu bu boşlukta gerçekleştirilmiştir.

Yine teknolojik değişimler yeni yapı malzemelerinin ve inşaat sistemlerinin kullanılmasına, bu da tarihi kentsel açık mekanlar çevresinde ölçek ve doku değişimine neden olmaktadır. Bu durum özellikle Yavuz Selim Meydanı'nda göze çarpmaktadır. Planlandığı ilk yıllardaki çevre dokusu ahşap az katlı binalardan oluşurken, yıllar geçtikçe yüksek katlı betonarme binalar tarafından çevrelenmiştir. Yüksek binaların baskısı altında ezilen meydanın, bu baskıdan kurtarılması amacıyla gerçekleştirilen istimlaklerle mekân genişletilmiş; fakat bu sefer de yatay boyutta ölçeksizlik sorunuyla karşılaşmıştır. Bugün bu durum kullanıcılar tarafından eksik konfor

koşullarından biri olarak gösterilmekte ve kullanımını azaltıcı bir neden olarak belirmektedir. II Bayezid Külliyesi kendi mekanını tanımlayan çevre duvarları sayesinde ölçek kaybını fazlaca hissetmezken, Hatuniye Mahallesi 1980 sonrası alınan koruma kararlarının yardımıyla bu durumdan meydana göre daha az oranda etkilenmiştir.

Değişim konusunda seçilen dört kentsel açık mekanda, anketler aracılığıyla katılımcıların görüşüne de başvurulmuş; tamamen ucu açık bir biçimde yöneltilen sorulara verilen cevaplar sonucunda Yalıboyu Sahil Promenatı, değişimin en başarılı bulunduğu alan olarak ilk sırayı almıştır. Katılımcıların hemen hemen hepsi mekan tercihi ve kullanıcı memnuniyeti ile ilgili sorulara verdikleri cevaplarda alandaki değişimi başarılı bulmaktadırlar

İkinci sırada değişimin başarılı bulunduğu alan Hatuniye Mahallesi'dir. Anket sorularına verilen yanıtlardan, 1980 sonrası yaşanan değişimler sonucunda alana taşınanların sayısının arttığı, özellikle imaj ve yaşanabilirlik değerlerinde yükselme olduğu anlaşılmaktadır. Anket sonuçlarına göre Hatuniye Mahallesi'nde yaşanan değişim de tercih edilen bir gelişim olarak görülmektedir.

II. Bayezid Külliyesi değişimin başarılı bulunduğu üçüncü alan olarak ortaya çıkmaktadır. Fiziksel açıdan yüzyıllardır pek fazla değişim yaşadığı söylenemeyecek külliyenin, Mustafa Kemal Paşa Caddesi ve Ziya Paşa Bulvarı'nda gerçekleşen gelişmelere bağlı olarak, belirli bir değişim sürecinden geçtiği ifade edilebilmektedir. Mustafa Kemal Paşa Caddesi tarafındaki yüksek katlı yapılaşmanın külliye üzerinde az da olsa bir negatif etkisi olduğu bilinmektedir. Burada söz konusu olan Ziya Paşa Bulvarında artan konfor koşulları ve ulaşımı rahatlatma çabaları ile promenatın bölgeye yaptığı katkıdır.

Yavuz Selim Meydanı'nda yaşanan değişim ise başarısız olarak nitelendirilmektedir. Meydan 1983 sonrası gerçekleştirilen ölçeksiz büyümenin ya da bir başka deyişle, yaratılan yeni boyutlarına ve içinde bulunduğu tarihi kent dokusuna uygun bir kentsel açık mekan olarak tasarlanmamasının sıkıntılarını çekmektedir. 1983 son-

rası yaşanan son değişim 21. yüzyılın gereksinimlerine yeterli cevabı verememektir. Tüm bunlara rağmen, Yavuz Selim Meydanı taşıdığı kent meydanı kimliği ile kentin en önemli buluşma noktasıdır. Anket sonuçlarına göre de, promenatın ardından ikinci sırada tercih edilen kentsel açık mekandır.

Yöntem

Belirlenen farklı fonksiyon alanlarında tarihi kent merkezindeki fiziksel ve sosyal çevre analizleri ile açık mekanların değişen kullanımının irdelebilmeleri için üç farklı yöntem kullanılmıştır. Yöntemlerden ilki yukarıda sözü edilen anket uygulaması, ikincisi farklı zaman dilimlerinde yapılan gözlemler ve üçüncüsü de bilgisayar ortamında 'axwoman' programı yardımıyla mekansal dizin verilerinin belirlenmesidir.

Bu makalede gözlem ve mekansal dizin yöntemleri sonucunda elde edilen veriler üzerinde durulmakta; gözlem haritalarındaki yoğun bölgelerle mekansal dizin ile oluşturulan entegrasyon haritalarındaki hareketlilik arasında somut bir ilişkinin olup olmadığı tartışılmaktadır. Gözlem çalışması 2003 yılı Haziran ayında gerçekleştirilmiş; cinsiyet, yaş grubu, kullanım biçimleri ve mekansal tercihleri ile ilgili veriler toplanmıştır. Gözlemler dört farklı ortak kullanım alanında, farklı günlerde sabah 9'da başlayıp, üçer saat ara ile günün birbirini takip eden beş saat diliminde gerçekleştirilmiştir. Gözlem süreleri onar dakika ile sınırlandırılmıştır. Mekansal dizin fiziksel formların oluşturduğu verilerin ve mekan içinde hareket eden kişilerin gözlemlendiği, algılayabildiği yüzey, kenar, alan ve yolların birbiri ve mekanın tümüyle ilişkilerini açıklamaya çalışan bir yöntemdir (Edgü, 2002). Bu yöntemin uygulanmasında Amasya kent merkezinin sayısal haritalarından ve seçilen ortak kullanım alanlarına ait krokilerden yararlanılmıştır. Özellikle her harita ve kroki üzerindeki en uzun doğru bulunmuş, ardından açık mekandaki tüm diğer doğrular buna eklenerek kent merkezi ve ortak kullanım alanlarının aksiyel haritaları çizilmiştir. Aksiyel haritaların çizimlerinin tamamlanmasını takiben, bilgisayar tarafından üzerinde çalışılan alana ait bağlantılılık, derinlik, entegrasyon, gösterge ve kontrol değerleri hesaplanmıştır.

Bu şekilde entegrasyon haritaları oluşturulmuş; haritalara göre en yüksek değere sahip doğruların gözlem sonuçlarından elde edilen mekansal tercih verileri ile ne derece uyum sağladığı incelenmiştir.

Gözlem verileri

Küllüye avlusunda gün boyunca gerçekleştirilen gözlemler sonucunda, alanın günün farklı saatlerinde farklı biçimlerde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Alandaki iki temel kullanım sohbet ve geçiş amaçlı kullanımlardır. Sabah, akşam ve gece saatlerinde geçiş amaçlı kullanım ağırlık kazanırken, öğle ve öğleden sonra saatlerinde, sohbet amaçlı kullanım yoğunlaşmaktadır. Külliye kullanıcılarının büyük çoğunluğunu oluşturan 51 yaş ve üstü erkekler alanı sohbet amaçlı kullanırken, genç nüfus ve kadın kullanıcılar, alandan geçiş amacıyla yararlanmaktadırlar (Tablo 2).

Şekil 7'deki gözlem haritası incelendiğinde, alan içinde Ziya Paşa Bulvarı ile Mustafa Kemal Paşa Caddelerini bağlayan iki aksın yoğun bir biçimde geçiş amaçlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu iki aks dışında son cemaat yeri, şadırvan ve iki çınar ağacı çevresindeki yoğunlaşmalar ise, sohbet amaçlı kullanım alanlarını göstermektedir. Yine, Yeşilirmak tarafındaki

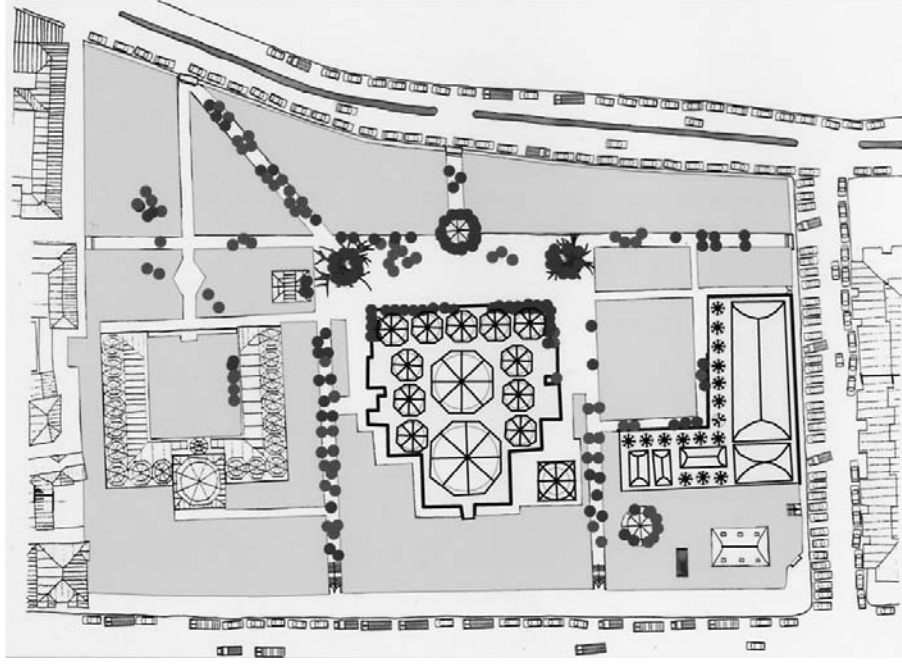
avlu ve çevresinin en yoğun kullanılan alan olduğu haritadan anlaşılmaktadır.

Yavuz Selim Meydanı'nda gün boyu gerçekleştirilen gözlemler sonucunda, alanın ağırlıklı olarak sohbet ve geçiş amaçlı kullanıldığı görülmektedir (Tablo 3). Meydan kullanıcılarının % 40'ını, 21-34 yaş grubu oluşturmaktadır. Külliye avlusunda gözlenen oranda olmasa da, meydana da erkek egemen bir görüntü bulunmaktadır. Gözlemler sırasında sayılan tüm kullanıcıların % 62'sini erkekler oluşturmaktadır. Atatürk anıtı çevresi ve geniş sert zeminler özellikle öğleden sonraki saatlerde, çocukların bisiklete binme ve oyun alanı olarak dikkat çekmektedir. Alandaki bir diğer önemli faaliyet de, öğle tatilinde yoğunlaşan yemek aktivitesidir. Yavuz Selim Meydanı çevresindeki alışveriş merkezi, pastane ve seyyar satıcıların varlığı bu aktiviteyi kuvvetlendirmektedir.

Yavuz Selim Meydanı'nda dikkat çeken bir diğer nokta da, amfinin durumudur. Akşam ve gece saatlerindeki yoğun kullanımıyla alan içinde tercih edilen bir mekan olduğu anlaşılan amfi gerekli iklimsel konfor koşullarına sahip olmaması nedeniyle, günün diğer saatlerinde kullanılmamaktadır (Şekil 8).

Tablo 2. II. Bayezid Külliyesi gözlem verileri

Cinsiyet			Yaş Grubu	Aktivite						
Erkek	Kadın	Toplam		Dinlenmek	Yemek	Geçiş alanı	Sohbet	Spor Oyun	Okumak	Fotoğraf
18	-	18	20 altı	-	1	3	2	12	-	-
30	33	63	21-34	-	9	45	3	3	3	-
20	23	43	35-50	-	7	17	17	2	-	-
93	6	99	51 üstü	4	1	14	74	-	2	4
161	62	223	Toplam	4	18	79	96	17	5	4
			Erkek	4	4	37	92	17	5	2
			Kadın	-	14	42	4	-	-	2

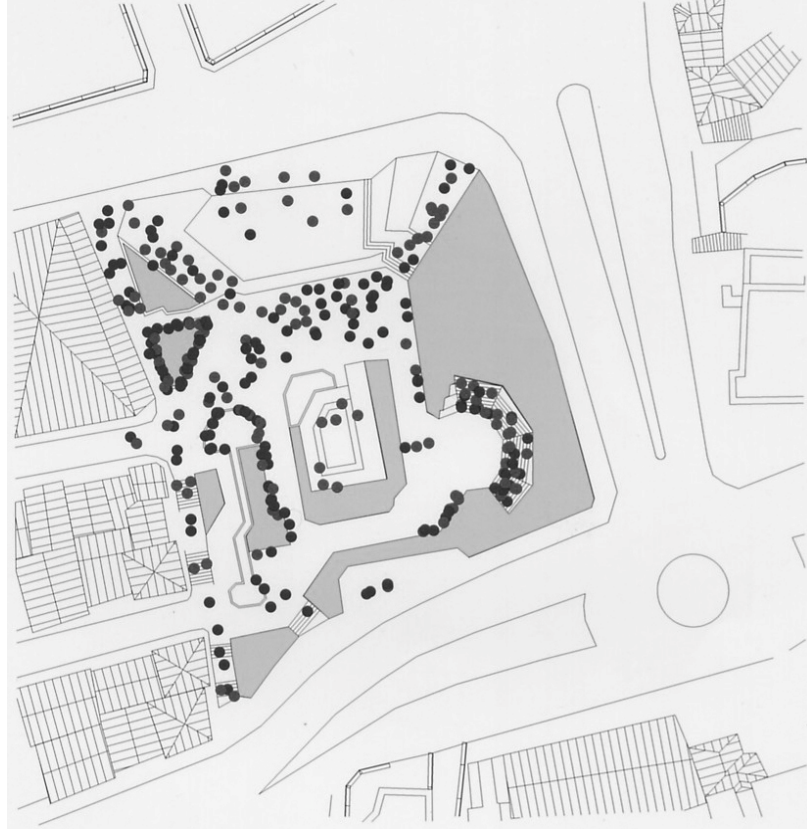
Şekil 7. II. Bayezid Külliyesi gözlem haritası

Tablo 3. Yavuz Selim Meydanı gözlem verileri

Cinsiyet			Yaş Grubu	Aktivite						
Erkek	Kadın	Toplam		Dinlenmek	Yemek	Geçiş alanı	Sohbet	Spor Oyun	Okumak	Fotoğraf
29	8	37	20 altı	3	-	10	3	19	2	-
74	43	117	21-34	10	12	52	28	6	5	4
34	28	62	35-50	8	-	30	19	-	3	2
41	33	74	51 üstü	3	-	28	32	-	4	7
178	112	290	Toplam	24	12	120	82	25	14	13
			Erkek	18	6	74	41	20	11	9
			Kadın	6	6	47	41	5	3	4

İklimsel konfor eksikliği meydanın tümünde etkisini göstermekte ve kullanıcı tercihlerinde başrolü oynamaktadır. Bu nedenle, meydanın tüm gün boyunca dengeli biçimde kullanılan tek mekan alanın batısında, gölgeli dar bir şerit üzerinde toplanmaktadır. Meydanın Ziya Paşa Bulvarı tarafındaki kesiminin Mustafa Kemal Paşa Caddesi tarafına göre daha yoğun kullanılması da dikkat çekici diğer bir veridir.

Hatuniye Mahallesi'nde gün boyu gerçekleştirilen gözlemler sonucunda, alanın ağırlıklı olarak sohbet ve geçiş amaçlı kullanıldığı görülmektedir (Tablo 4). Hatuniye kullanıcılarının % 40'ını, 21-34 yaş grubu oluşturmaktadır. Külliye ve Yavuz Selim Meydanı'nın tersine, Hatuniye'de kadın kullanıcı sayısı erkek kullanıcıya göre fazla çıkmaktadır. Gözlemler sırasında sayılan tüm kullanıcıların, % 55'ini kadınlar oluşturmaktadır. Oyun Hatuniye'de gözlenen üçüncü önemli aktivite olarak görülmektedir.

Şekil 8. Yavuz Selim Meydanı gözlem haritası

Tablo 4. Hatuniye Mahallesi gözlem verileri

Cinsiyet			Yaş Grubu	Aktivite							
Erkek	Kadın	Toplam			Dinlenmek	Yemek	Geçiş alanı	Sohbet	Spor Oyn	Okumak	Fotoğraf
27	13	40	20 altı	2	-	13	2	23	-	-	
30	44	74	21-34	-	2	35	21	6	3	6	
21	25	46	35-50	2	-	23	15	-	-	4	
10	23	33	51 üstü	9	-	7	20	-	-	-	
88	105	193	Toplam	13	2	78	58	29	3	10	
			Erkek	5	-	45	13	19	-	6	
			Kadın	8	2	33	45	10	3	4	

Korunaklı dar sokaklar, kentin eski tarihlerdeki ulu camisi Loğ Minareli Enderun Camisi'nin yerinde inşa edilmiş olan çocuk oyun alanı ve mahalleyi karşı kıyıya bağlayan köprüler bu aktivitenin gerçekleştirildiği alanlar olarak belirlenmiştir (Şekil 9).

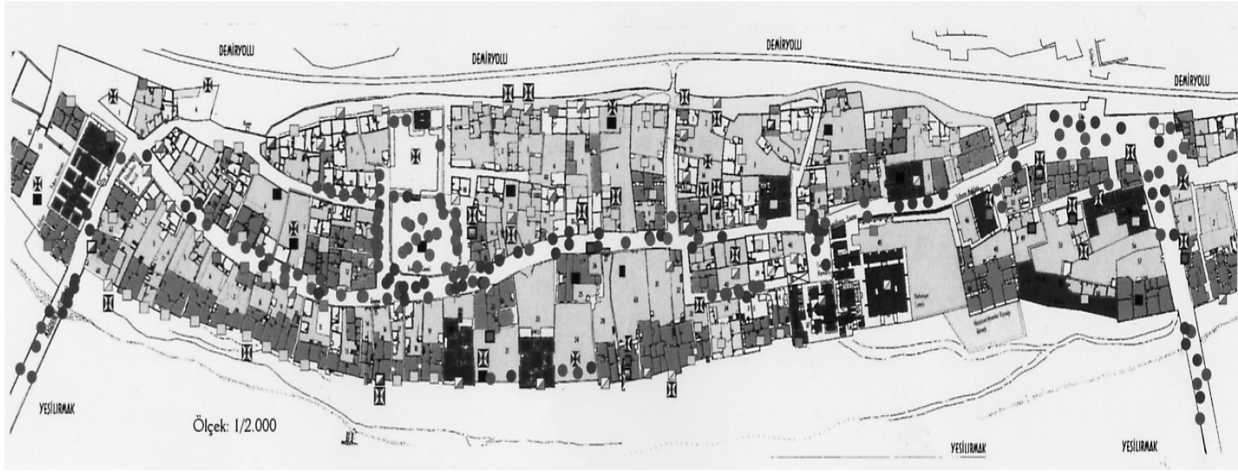
Yalıboyu Sahil Promenatı'nda, gün boyu gerçekleştirilen gözlemler sonucunda, alanın ağırlıklı olarak sohbet ve yemek amaçlı kullanıldığı görülmektedir (Tablo 5). Yalıboyu Sahil Promenatı kullanıcılarının % 58'ini 21-34 yaş grubu oluşturmaktadır. Erkek ve kadın kullanıcılar,

promenatı, günün her saatinde, dengeli bir biçimde kullanılmaktadır. Yemek aktivitesi diğer alanlarda olmadığı ölçüde önemli bir aktivite olarak belirlenmiştir. Bu durum Yalıboyu Sahil Promenatı'nın kent içi konumu ve başlangıçtan itibaren rekreasyon amaçlı planlanmasının sonuçları ile ilişkili görülmektedir.

Şekil 10'daki haritaya göre, yukarıda sözü geçen aktiviteler genel olarak alan içinde dengeli bir biçimde dağılmakta, fakat özellikle Ziya Paşa Bulvarı'ndan promenata inen geniş basamakların bulunduğu alan diğer bölgelere göre az da olsa ön planda görülmektedir. Dört ortak kulla-

nım alanı içinde Yavuz Selim Meydanı ve Yalıboyu Sahil Promenatı en yoğun kullanılan alanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Yavuz Selim Meydanı ticaret merkezindeki konumu ile geçiş amaçlı bir açık alan görünümündeyken; promenat sohbet ve yemek öncelikli yapısıyla, rekreasyon amaçlı planlanmış olmasıyla uyum göstermektedir.

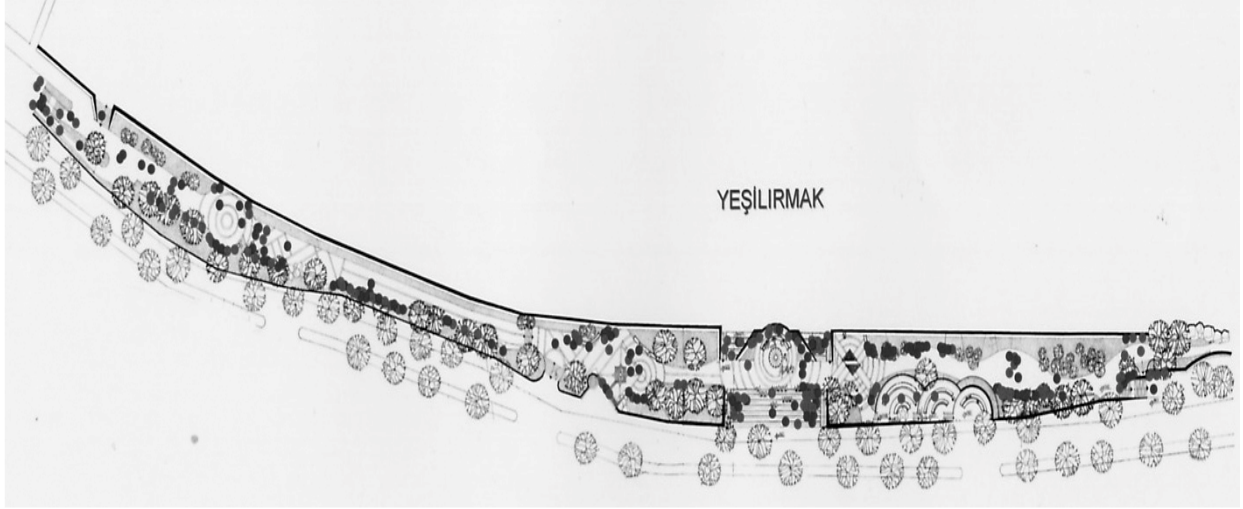
Tüm alanlarda sohbet ve yürüyüş öncelikli aktiviteler olarak belirlenirken, Hatuniye ve Yavuz Selim Meydanı'nda oyun, Ziya Paşa Bulvarı üzerindeki külliye ve promenatta ise yemek diğer önemli aktiviteler olarak şekillenmektedir.

Şekil 9. Hatuniye (İçeri Şehir) Mahallesi gözlem haritası

Tablo 5. Yalıboyu Sahil Promenatı gözlem verileri

Cinsiyet			Yaş Grubu	Dinlenmek	Aktivite					
Erkek	Kadın	Toplam			Yemek	Geçiş alanı	Sohbet	Spor Oynun	Okumak	Fotoğraf
22	9	31	20 altı	-	9	6	7	9	-	-
74	81	155	21-34	2	37	33	71	8	1	3
24	26	50	35-50	3	18	5	20	-	2	2
17	15	32	51 üstü	5	5	3	18	-	-	1
137	131	268	Toplam	10	69	47	116	17	3	6
			Erkek	9	30	31	47	14	3	3
			Kadın	1	39	16	69	3	-	3

Şekil 10. Yalıboyu Sahil Promenatı gözlem haritası

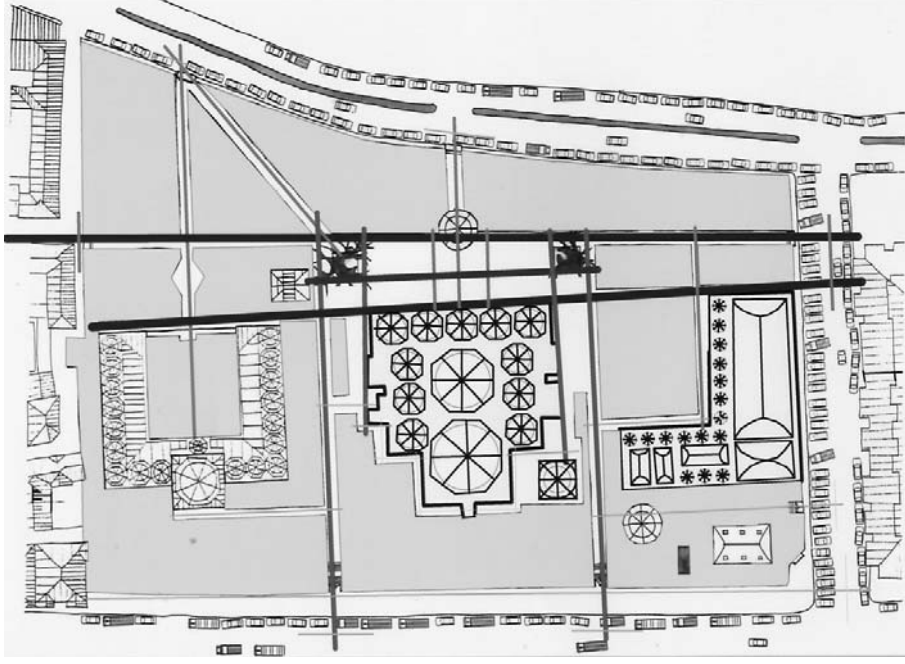
Yapılan gözlemler sonucunda, kullanıcılarının büyük çoğunluğu genç olan promenattaki değişimin başarılı olduğu anlaşılmaktadır. Yoğun bir kullanıcı potansiyeline sahip olan meydan özellikle konfor koşullarında değişimi gerçekleştirmesi halinde başarıyı yakalayacak bir alan görünümündedir. Hatuniye'de yaşanan olumlu fiziksel ve ekonomik değişimin mahalle içi açık alanlara henüz tam anlamıyla yansımadağı açıktır. Külliye ise, bu dört alan içinde kullanıcıları açısından en az değişim talebi olan mekan olarak görülmektedir.

Mekansal dizin verileri

Amasya tarihi kent merkezi entegrasyon haritası kentin entegrasyon değeri en yüksek akslarının Mustafa Kemal Paşa Caddesi ve Ziya Paşa Bulvarı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu iki aksın kentin doğusuna doğru devam eden izleri ve tarihi kent merkezindeki dört köprü'de ikincil bağlantılar olarak görülmektedir. Bu durum seçilen dört alan açısından değerlendirildiğinde de, II. Bayezid Külliyesi, Yavuz Selim Meydanı ve Yalıboyu Sahil Promenatı'nın kent merkezinin entegrasyon değeri en yüksek noktalarında bulunduğu tespit edilmektedir. Hatuniye Mahallesi ise, Ziya Paşa Bulvarı'na takılı dört köprü'nün açıldığı kent dokusu olarak önemli bir konumda olmasına ve daha önce uygulanan yöntemlere göre de yoğun kullanım ve tercih oran-

larına sahip olduğu ortaya konulmasına rağmen, Yeşilirmak'ın kenti bölen etkisi nedeniyle, diğerlerine göre daha düşük değerlere sahiptir. Diğer verilerle yaşanan bu karşıtlık mekansal dizin yönteminin toplumsal birçok veriyi ihmal edip, yalnızca fiziksel kent dokusunu ele almasından ve alanın kent bütününden kopuk algılanmasından kaynaklanmaktadır.

II. Bayezid Külliyesi entegrasyon haritasına göre, külliye avlusu içindeki en önemli iki aks Yeni Belediye Binası ile Gökmedrese Mahallesi'ni birbirlerine bağlayan iki paralel doğru olarak belirlenmiştir (Şekil 11). Bu durum fiziksel açıdan alan içerisindeki algılanabilen en uzun kesintisiz bağlantı olması nedeniyle doğrudur; fakat anket ve gözlem sonuçlarından elde edilen verilerle karşılaştırıldığında, tutarlı değildir. Çünkü, uygulanan diğer iki yöntem sonucunda külliye, Mustafa Kemal Paşa Caddesi ile Ziya Paşa Bulvarı arasındaki bağlantıyı sağlama özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Bu karşıtlık mekansal dizin yönteminin toplumsal birçok veriyi ihmal edip, yalnızca fiziksel kent dokusunu ele almasından ve alanın kent bütününden koparılarak tekil analizinin yapılmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, Amasya tarihi kent merkezinin tümü için hazırlanan entegrasyon haritasında, külliyenin doğusunda, Şehzade Osman Türbesi'nin yanından geçerek Mustafa Kemal Paşa Caddesi ile bulvarı birleştiren aksın entegrasyon değeri tekil analize göre daha yüksek çıkmaktadır.

Şekil 11. II. Bayezid Külliyesi entegrasyon haritası

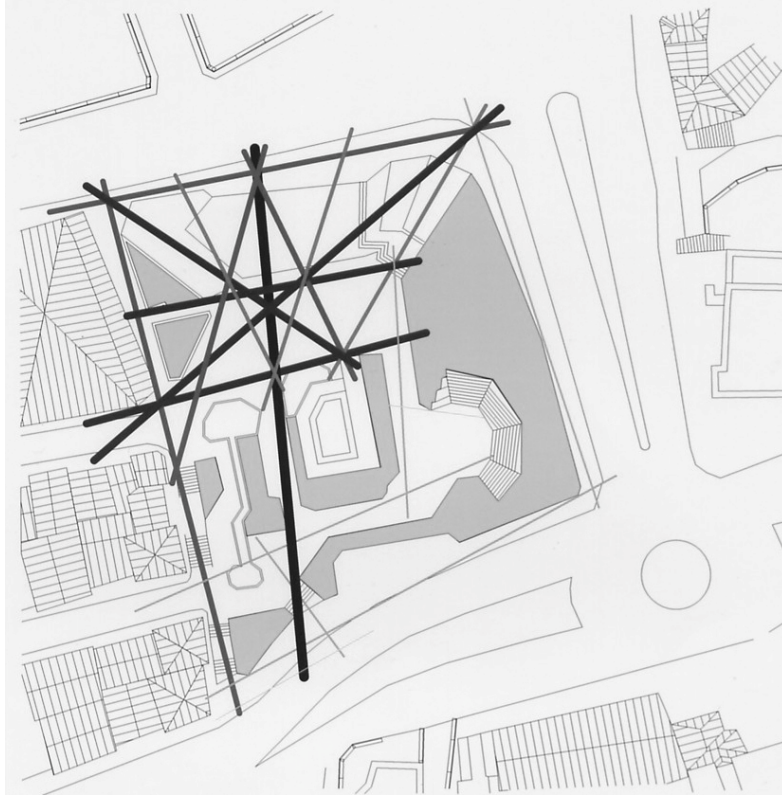
II. Bayezid Külliyesi'nin içine kapalı bir yapıya sahip olduğu, gerek anket, gerekse gözlem sonuçlarından anlaşılmaktadır. Bu nedenle, külliye'nin çevreden ayrı, tek başına analizi anlamlı sonuçlar da içermektedir. Külliye avlusunun ortalama entegrasyon değeri 1.604 olarak hesaplanmıştır. Ortalama değer üzerindeki akslar incelendiğinde, gözlem ve anket sonuçlarına göre en çok tercih edilen mekanların yüksek entegrasyon değerlerine sahip oldukları görülmektedir. Bunlar şadırvan, son cemaat yeri ve çınar altlarıdır. Bu noktada şadırvan ve anıtsal değere sahip çınarların, bulvardan caddeye bağlanan akslar üzerindeki konumlarının görsel ve fiziksel ulaşılabilirliği zayıflattığı unutulmamalıdır. Bu engeller bulvar ve caddenin toplumsal önemi ve külliye'nin yüzyıllardır değişmeyen tarihsel akslarının vazgeçilmezliği nedeniyle kullanıcılar tarafından görmezden gelinmektedir.

Yavuz Selim Meydanı'nda en yüksek entegrasyon değerleri bulvarla caddeyi bağlayan aks ile Atatürk Anıtı'nın kuzeyinde kalan bölgelere aittir. Bu diğer yöntemlerle elde edilen sonuçlarla uyumluluk içindedir. Meydanın kuzey ve batı kesimleri yüksek entegrasyon değerlerine, dolayısıyla canlılığa sahipken, güney ve doğu ke-

simleri aynı oranda yüksek değerlere ulaşmamaktadır (Şekil 12).

Bu noktada cadde ile bulvardan alana gerçekleştirilen bağlantılar arasındaki fark ön plana çıkmaktadır. Meydanın kuzeyinde kalan Ziya Paşa Bulvarı'ndan alana çok noktadan giriş yapılabildiği halde, Mustafa Kemal Paşa Caddesi tarafından yalnız güneybatı uçtan girilebilmektedir. Mustafa Kemal Paşa Caddesi'nden meydana ulaşılabilirliği engelleyen bu ve benzeri nedenler, kuzeybatı tarafın daha canlı olmasının nedenlerinden biri olarak belirmektedir.

Bu bölünmüşlük de anıtın alan içindeki konumu da önemli rol oynamaktadır. Anıt, fiziksel anlamda meydana ölçek kazandıran kütlesi ve konumu ile alan içinde bölücü bir özellik taşımaktadır. Bu durum, meydan içinde planlanan amfi açısından olumlu bir özellik taşımaktadır. Alanın tüm hareketliliği içinde amfiye ait tanımlı bir mekan yaratmaktadır. Nitekim, gözlem sonuçlarında iklimsel koşullar izin verdiği takdirde, amfinin yoğun kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, güneydoğu kesimdeki cansızlık tek başına bağlantılardaki güçsüzlükten ya da bölücü unsurların varlığından kaynaklanmamaktadır.

Şekil 12. Yavuz Selim Meydanı entegrasyon haritası

Hatuniye Mahallesi entegrasyon haritasına göre, çocuk oyun alanından başlayarak Taş Köprü'ye kadar uzanan aks en canlı bağlantı görünümündedir. Bu durum gözlem verileri ile büyük oranda uyumludur. Tek karşıtlık çocuk oyun alanından Mağdinus Köprüsü'ne kadar olan bağlantının ortalama değer olan 1.328'in bile altında bir entegrasyon değerine sahip olmasıdır (Şekil 13).

Oysa, Hatuniye'nin yüzyıllardır merkezi konumunda olan bir alanda inşa edilmiş bulunan ve yoğun kullanılan çocuk oyun alanının mahallenin külliye ve bulvarla bağlantısını sağlayan Mağdinus Köprüsü'ne, Taş Köprü'den çok daha yakın olduğu açıktır ve kullanıcı yoğunluğuna sahip olması gerekmektedir. Nitekim, gözlem verileri de bu saptamayı doğrulamaktadır. Buradaki karşıtlık yine mekansal dizin yönteminin yalnız fiziksel mahalle dokusunu göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmasından kaynaklanmaktadır.

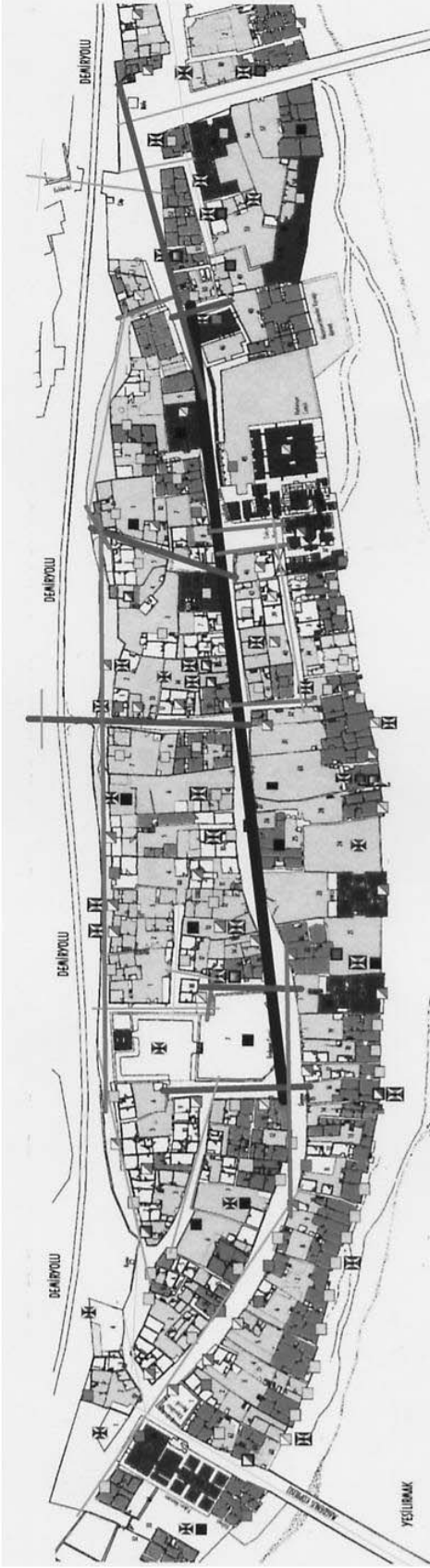
Hatuniye Mahallesi'nde mekansal dizin verileri sonucunda göze çarpan bir diğer nokta da, Kral Kaya Mezarları'na çıkan yolun başlangıcındaki

açık alanın entegrasyon değerlerinin nispeten düşük çıkmış olmasıdır. Kaya Mezarları'na fiziksel bir bağlantısı olmayan, yalnız görsel bağlantısı bulunan sokakların entegrasyon değerleri bile daha yüksek hesaplanmaktadır.

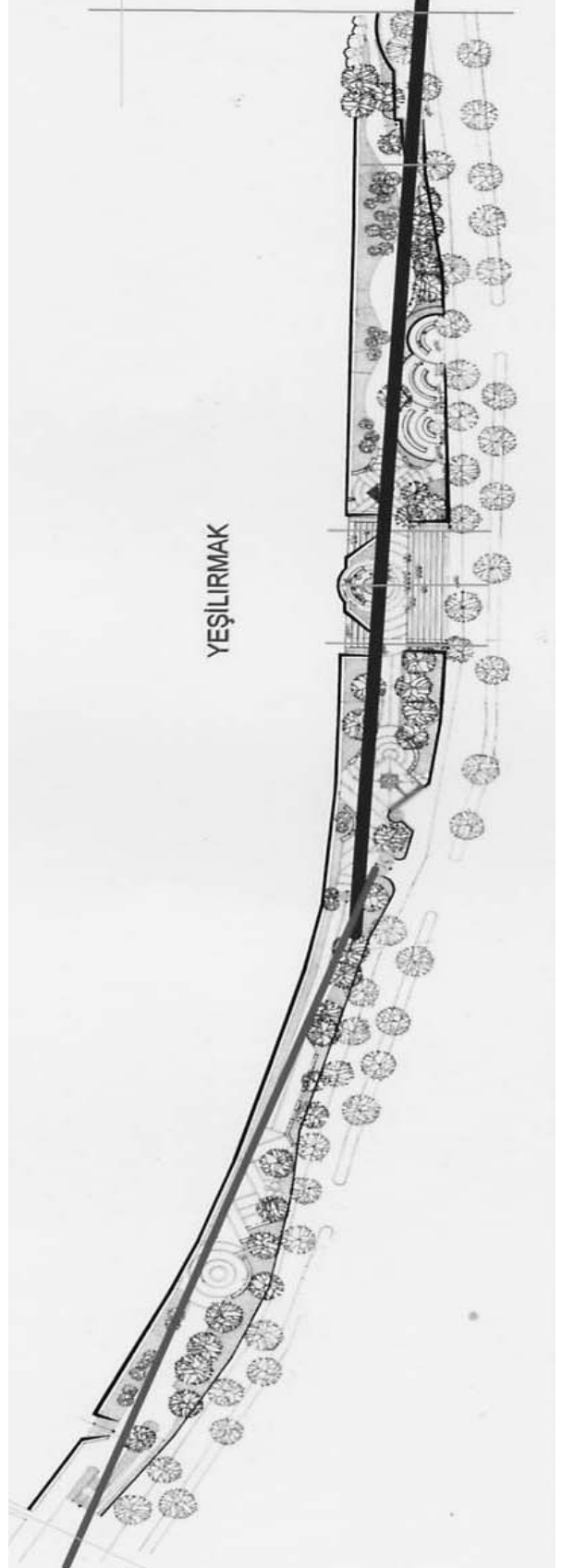
Gözlem ve anketlerden elde edilen verilere göre de, turistler için önemli bir çekim merkezi olan Kral Kaya Mezarları'na çıkan yolun başlangıç noktası beklenenden çok az yoğunluğa ve canlılığa sahiptir. Bu durum Hatuniye'deki fiziksel ve ekonomik değişimin mahalle içi açık alanlara henüz tam anlamıyla yansımadağının göstergelerinden bir tanesidir.

Entegrasyon haritasına göre Yalıboyu Sahil Promenatı'nda elde edilen en önemli bulgu, alan boyunca devam eden yürüyüş aksının iki farklı değere sahip olmasıdır (Şekil 14).

Aksın Taş Köprü tarafında kalan kesimi 2.479 entegrasyon değerine sahipken, Mağdinus Köprüsü tarafında kalan kesimin entegrasyon değeri 1.779 olarak hesaplanmaktadır.

Şekil 13. Hatuniye Mahallesi (İçeri Şehir) entegrasyon haritası

Şekil 14. Yalıboyu Sahil Promenatı entegrasyon haritası

Bu farklılık promenatin ana girişinin entegrasyon değeri yüksek kısımda yer almasından kaynaklanmaktadır. Bu sonuç anket ve gözlem sonuçlarına göre alanın en dikkat çeken ögesi olarak beliren heykellerin yerleştirildikleri konunun doğruluğunu kuvvetlendirmektedir.

Sonuç

Gözlem ve anketlerden elde edilen verilerin analizi sonucunda bu dört alanın kullanım yoğunluğu ve tercihleri açısından birbirine yakın değerlere sahip olduğu görülmektedir.

Bu özellikle kullanıcılar tarafından taşıdıkları pozitif ve negatif değerler arasında ciddi farklar olduğu ifade edilen bu mekanlar için ilginç bir durumdur. Bu durum ancak, çalışılan açık mekanların kentin arazi kullanım özellikleri açısından farklı kimlikleri temsil etmeleri ile açıklanabilmektedir.

Örneğin, çoğu sorgulamadan başarısız sonuçlarla çıkan Yavuz Selim Meydanı Amasya'daki ticaret bölgesinin merkezindeki konumu ve resmi kent meydanı kimliği ile kullanımı zorunlu bir alan görünümündedir.

Gerek Amasya tarihi kent merkezi entegrasyon haritasında, gerekse dört çalışma alanında mekansal dizin yöntemiyle gerçekleştirilen tekil analizlerde, diğer yöntemlerden elde edilen verilerle uyumsuzluklara karşılaşılmaktadır. Özellikle tekil analizlerde, çevre dokunun alan üzerindeki etkisi fazlalaştıkça karşıtlıkların miktarı artmaktadır.

Tüm bunlar mekansal dizin yönteminin toplumsal verileri ihmal edip, tamamen matematiksel analizlerle sonuca gitmesinden kaynaklanmaktadır. Fakat, yine de genel olarak mekansal dizin analizleri sonucu elde edilen veriler diğer iki

yöntemin verileri ile karşılaştırıldığında büyük oranda örtüşmektedir.

Sonuç olarak, kentsel açık mekanların tarihi kent içindeki işlevlerinin planlamacılar ve kullanıcılar tarafından doğru anlaşılabilmesi için, birbirinin sağlamasını yapan farklı sorgulamalar ve tartışmalarla mümkün olduğunca detaylı analizler gerçekleştirilmelidir.

Bu çalışmada uygulanan üç farklı yöntem genel anlamda birbirini desteklemekte; bazı durumlarda ortaya çıkan karşıtlıklar da problemin daha detaylı sorgulanmasına ve daha sağlıklı sonuçlar çıkmasına yardımcı olmaktadır.

Bu, şehzade kenti Amasya'nın değişen teknolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel koşullara uyum sağlayabilmesi ve tarihi anılarıyla yaşayan kent kimliğini sürdürebilmesi için bir zorunluluktur.

Kaynaklar

- Doğanbaş, M., (1996). *Amasya Evleri*, Doğu Matbaası, Ankara.
- Edgü, E., (2002). Konut Tercihlerinin, Mekansal Dizin ve Mekansal Davranış Parametreleri ile İlişkisi, *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hüsameddin, A. H., (1986). *Amasya Tarihi I* (1912), Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, No:1, Ankara.
- Kuban, D., (2003). Biz Neden Meydan Yapamıyoruz, *Yapı Dergisi*, YEM, İstanbul, **258**, 66-69.
- Kuzucular, K., (1994). Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi, *Doktora Tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Perrot, G., (1984). *Souvenirs d'un Voyage Asie Mineure*, Michel, Paris.
- Strabon, (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası (1.yy)*, Cilt 12-14, çev. A.Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.